

# روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار

از ربیع الاول ۱۲۸۷ تا شوال ۱۲۸۸ ق.

به انضمام سفرنامه کربلا و نجف



www.ketab.ir

- www.ketab.ir
- سرشناسه  
عنوان و نام پدیدآور  
مشخصات ظاهری  
فهرست  
شابک  
وضعیت فهرست‌نویسی  
یادداشت  
موضوع  
موضوع  
موضوع  
موضوع  
شناسه افزوده  
رده‌بندی کنگره  
رده‌بندی دیویی  
شماره کتابشناسی ملی
- ناصرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۲۴۷-۱۳۱۳ ق. Nasir al-Din Shah of Iran, 1831-1896  
روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار از ربیع‌الاول ۱۲۸۷ تا شوال ۱۲۸۸ ق (به انضمام سفرهای کربلا و نجف)  
به کوشش محمد عبد‌امین.  
تهران: دکتر محمود افشار با همکاری انتشارات سخن، ۱۳۹۸  
۵۵۱ ص.: مصور.  
مجموعه انتشارات ادبی و تاریخی دکتر محمود افشار؛ ۲۳۶. گنجینه اسناد و تاریخ ایران؛ ۷۰.  
۳۸-۴-۶۴۴۱-۶۲۲-۹۷۸  
فیبا  
کتابنامه: ص ۵۲۶.  
ناصرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۲۴۷-۱۳۱۳ ق. -- خاطرات  
ناصرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۲۴۷-۱۳۱۳ ق. -- سفرها  
ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ ق.  
Iran -- History -- Qajars, 1779-1925  
عبد‌امین، مجید، ۱۳۴۱-  
DSR ۱۳۶۹  
۹۵۵/۰۷۴۵۰۹۲  
۵۸۷۹۱۳۷



## روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار

از ربیع الاول ۱۲۸۷ تا شوال ۱۲۸۸ ق.

به انضمام سفرنامه کربلا و نجف



مجمید ع. امین

به کوشش

کاوه حسن بیگار

گرافیسیت، طراح و مجری جلد

کوثر

لیتوگرافی

آزاده

چاپ متن

حقیقت

صحافی

۱۱۰۰ نسخه

تیراژ

زمستان ۱۳۹۸

چاپ اول

ناشر

انتشارات دکتر محمود افشار

خیابان ولی عصر، بالاتر از چهارراه پارک وی، خیابان عارف نسب، کوی لادن، شماره ۶

تلفن: ۲۲۷۱۷۱۱۴ دورنما: ۲۲۷۱۷۱۱۵

با همکاری انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، پلاک ۴۸

تلفن: ۵-۶۶۹۵۳۸۰۴ دورنما: ۶۶۴۰۵۰۶۲

تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستان ها

۵-۶۶۹۵۳۸۰۴



## فهرست مطالب

| هفده | مقدمه مصحح                              |
|------|-----------------------------------------|
| ۱    | نیاوران، ربیع الاول ۱۲۸۷                |
| ۸    | شهرستانک، ربیع الاول ۱۲۸۷               |
| ۱۹   | شهرستانک، ربیع الثانی ۱۲۸۷              |
| ۳۵   | نیاوران، جمادی الاول ۱۲۸۷               |
| ۳۶   | گلهندونک، جمادی الاول ۱۲۸۷              |
| ۴۱   | اخبار تلگرافی راجع به جنگ پروس و فرانسه |
| ۶۵   | عتبات، جمادی الثانی ۱۲۸۷                |
| ۷۵   | عتبات، رجب المرجب ۱۲۸۷                  |
| ۱۱۴  | عتبات شعبان، معظم ۱۲۸۷                  |
| ۱۶۸  | عتبات، رمضان "مبارک" ۱۲۸۷               |
| ۲۱۹  | عتبات، شوال، المرموم ۱۲۸۷               |
| ۲۵۸  | عتبات، ذی القعدة ۱۲۸۷                   |
| ۲۹۵  | عتبات، ذی حجة ۱۲۸۷                      |
| ۳۰۶  | دار الخلافه، ذی حجة ۱۲۸۷                |
| ۳۰۷  | دوشان تپه، محرم الحرام ۱۲۸۸             |
| ۳۰۵  | شکراآب، ربیع الاول ۱۲۸۸                 |
| ۳۰۹  | لار، ربیع الاول ۱۲۸۸                    |
| ۳۱۴  | لار، ربیع الثانی ۱۲۸۸                   |
| ۳۲۶  | لار، جمادی الاول ۱۲۸۸                   |
| ۳۳۲  | سلطنت آباد، جمادی الاول ۱۲۸۸            |
| ۳۳۴  | اقدسیه، جمادی الثانی ۱۲۸۸               |
| ۳۳۷  | دوشان تپه، رجب المرجب ۱۲۸۸              |
| ۳۳۸  | دار الخلافه، شعبان المعظم ۱۲۸۸          |

|     |                                     |
|-----|-------------------------------------|
| ۳۴۳ | جاجرود، شعبان المعظم ۱۲۸۸           |
| ۳۴۹ | دارالخلافة، رمضان المبارک ۱۲۸۸      |
| ۳۵۲ | جاجرود، شوال المکرم ۱۲۸۸            |
| ۳۶۹ | دارالخلافة، شوال المکرم ۱۲۸۸        |
| ۳۷۱ | فهرست‌های چندگانه                   |
| ۳۷۳ | نام‌های اشخاص و القاب               |
| ۴۰۷ | اسامی جغرافیایی                     |
| ۴۲۹ | مدنی، اجتماعی، اداری و واژه‌های خاص |
| ۴۶۷ | طوائف، ایلات، خاندان‌ها و مذاهب     |
| ۴۷۳ | درختان، گیاهان و میوه‌جات           |
| ۴۷۵ | حیوانات و جانداران                  |
| ۴۷۹ | بیماری‌ها، داروها و معالجات         |
| ۴۸۱ | کتب و رسالات                        |
| ۴۸۳ | بسیار                               |
| ۵۲۳ | منابع و مأخذ                        |

## به نام خدا

سنت نگارش روزنامه وقایع یومیه، خصوصاً به سبک و سیاق امروزی آن، در طی دو قرن اخیر و ابتدا از طریق آشنایی رجال کشور با فرهنگ اروپایی به ایران راه یافته است. تعداد قابل توجهی از رجال دوره قاجاریه، وقایع روزانه خود را در قالب روزنامه یا کتاب خاطرات به رشتۀ نثر درآورده‌اند که از بین آنها می‌توان به محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، بهمن میرزا، بهاء‌الدوله، حاج مخبرالسلطنه هدایت، عین‌السلطنه سالور، غلامعلی خان عزیزالسلطان و برخی دیگر اشاره کرد.

بخش مهمی از تاریخ معاصر کشور، به دوره قاجاریه اختصاص دارد که خوشبختانه در طی دو دهه اخیر، بیش از پیش مورد توجه پژوهشگران و علاقه‌مندان عرصه تاریخ معاصر قرار گرفته است؛ لیکن همواره مصدسی که توسط شخص پادشاه - به عنوان شخص اول مملکت - نگاشته شده است، از اهمیت خاص و ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ چرا که آشنایی با افکار، روحیات، عادات و روند تصمیم‌گیری‌های وی، به درک بهتر از حوادث آن دوره تاریخ کمک می‌نماید، و شاید یکی از دلایل علاقه‌مندی پژوهشگران حوزه تاریخ به روزنامه‌های خاطرات ناصرالدین‌شاه نیز از همین منظر باشد.

با استناد به شواهد تاریخی، ناصرالدین‌شاه قاجار از سال‌های ابتدایی دوران سلطنت خود شروع به ثبت و ضبط وقایع روزانه خود نموده است؛ و تا اواخر این روزهای حیات خود به این امر مهم مبادرت ورزیده است.<sup>۱</sup> به همین جهت است که در عرصه تاریخ معاصر ایران، ناصرالدین‌شاه قاجار را یکی از سلاطین پرنویس و اهل فضل و ادب رمی‌شمارند. به حقیقت این جمله درست است که این پادشاه، هم کتاب‌دار بود و هم کتاب‌خوان، و هم در زندگی خویش سعی بر آن نمود تا آثار مکتوبی از خود برجای گذارد. آنچه مسلم است، تعداد زیادی از دست‌نوشته‌ها و مکتوبات او در آرشیوهای عمومی و خصوصی وجود داشته که به دست پژوهش سپرده شده، و پس از استنساخ به طبع رسیده‌اند؛ اما نباید این نکته

۱. قدیمی‌ترین روزنامه خاطراتی که از ناصرالدین‌شاه مشاهده شده، مربوط به ربیع‌الثانی سال ۱۲۶۵ق. است.

۲. آخرین برگ از خاطرات روزانه ناصرالدین‌شاه مربوط به ۴۸ ساعت قبل از ترور وی در ۱۷ ذی‌عده ۱۳۱۳ق. می‌باشد.

را از نظر دور داشت که تعداد زیادی از این دست‌نویس‌ها نیز در کنج مراکز آرشیوی وجود دارند که پژوهشی بر روی آنها صورت نگرفته و لازم است تا این اسناد نیز مورد واکاوی قرار گرفته، و به جهت استفاده محققین و پویش‌گران عرصه تاریخ و فرهنگ ایران‌زمین به عرضه عمومی گذارده شود. این نکته همواره قابل توجه است که آنچه از این پژوهش‌ها استخراج می‌شود، می‌تواند برخی از زوایای مهم تاریخ معاصر ایران را روشن ساخته و به بخشی از پرسش‌ها درباره روابط اجتماعی-سیاسی و فرهنگی آن دوران پاسخ گوید.

خوشبختانه بخش عظیمی از این روزنامه‌های خاطرات موجود است و در شرایط بسیار خوبی، در سه مرکز مهم آرشیوی کشور، یعنی سازمان اسناد ملی ایران، مرکز اسناد تاریخی و کتابخانه سلطنتی کاخ گلستان نگهداری می‌شود. بخشی از این روزنامه‌ها تا به امروز تصحیح و چاپ شده و مابقی آن نیز به یاری خداوند و همت پژوهشگران به چاپ خواهد رسید.

نکته حائز اهمیت در مجموعه روزنامه‌های خاطرات ناصرالدین‌شاه این است که متأسفانه در طی سال‌های گذشته بعضی دست‌نویس‌ها به سبب بی‌توجهی به عواقب این کار، به تصحیح بخش‌هایی از آلبوم‌های خاطرات اقدام کرده‌اند که این امر آسیب‌هایی را برای این مجموعه خاطرات در پی داشته است؛ به عنوان مثال ۲۳۰ صفحه از آلبومی ۷۵۷ صفحه‌ای جدا و تحت عنوان سفرنامه اول ناصرالدین‌شاه به فرنگ به چاپ رسیده است، حال آنکه ۵۲۷ صفحه دیگر این آلبوم کنار گذاشته شده و عملاً پژوهشی روی آن صورت نگرفته است. این مسأله درباره آلبوم‌های دیگر نیز تکرار شد و تقریباً تمامی آلبوم‌های بیوتات محفوظ در سازمان اسناد ملی به همین وضع بوده و به سبب زخمی شده‌اند و در نتیجه کمتر مصححی به ادامه کار بر روی این آلبوم‌ها تمایل خواهند داشت. به این سبب و به سبب بدخوانی‌ها و افتادگی‌های بسیار، خوشبختانه با سیاستی که جناب آقای دکتر افشین‌وفایی مدیر انتشارات بنیاد موقوفات دکتر افشار در پیش گرفتند، قرار شد تا همه مجموعه خاطرات ناصرالدین‌شاه تصحیح شود و به چاپ برسد؛ به این ترتیب چه بخش‌هایی که در طی سال‌های گذشته تصحیح شده و چه بخش‌هایی که سال‌ها پیش به همت پژوهشگران گرامی تصحیح شده است، بار دیگر تصحیح خواهد شد و در دسترس علاقه‌مندان و پژوهش‌گران محترم قرار خواهد گرفت.